

THEOLOGIA BIBLICA

Debreczeni István*

Egeresi Református Egyházközség

Az ideális élet jellemzői az újszövetségszövetségi zsidóságra. Az esszénusok teológiája, kegyessége és életvitele

Bevezetés

Ebben a tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy főként korabeli források alapján rekonstruáljuk az újszövetségszövetségi zsidóság életideálját, illetve körvonalazzuk annak mai aktualitásait. E célkitűzés fényében talán kérdéseket vet fel, hogy miért is összpontosítok éppen az esszénusokra, akik a korabeli zsidó társadalomnak szinte jelentéktelen méretű és enyhén fogalmazva is különutas csoportját alkották. Már az is feltűnő lehet, hogy az újszövetségszövetségi három nagy zsidó kegyességi – Josephus Flavius sajátos szóhasználata szerint filozófiai – irányzat közül ez az egyedüli, amelyről egyetlen újszövetségszövetségi szerző sem tesz említést. Mindaddig, amíg az 5. *Jelentéktelen szekta vagy reprezentatív közösség?* alcím alatt ki nem térünk e kérdés megválaszolására, egyelőre érjük be azzal a kijelentéssel, hogy Josephus Flavius olvasatában e kicsiny közösség az „eszmenyi judaizmus-portré” leginkább méltott képviselője.¹

Először is egy rövid történeti áttekintésben azonosítjuk az esszénus közösséget (szektát). A dolgozat fő részében hármas megközelítésben ismertetjük teológiai nézeteiket, vallásgyakorlatuk jelentősebb elemeit és életmódjukat. Ezután egy rövid exkurzusban térünk vissza a fenti kérdésre, majd a megfogalmazottak mai továbbgondolásához nyújtunk néhány kiindulópontot.

* Debreczeni István (Kolozsvár, 1992) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végezte teológiai tanulmányait. 2018–2019-ben a Lipcsei Egyetem Teológia Fakultásán tanult ösztöndíjasként. 2021–2022-ben a Kampen-Utrecht Teológiai Egyetem hallgatója volt az Interkulturális Református Teológia (MIRT) magszteri program keretében. Segédlelkési szolgálatát a Kolozsvár Törökvágási Református Egyházközségben végezte. Jelenleg az Egeresi Református Egyházközség (Kalotaszegi Református Egyházmegye) lelkipásztora és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem doktori hallgatója. Doktori kutatásának területe Miroslav Volf teológiája és a „jó élet” koncepciója. E-mail címe: istvan_debreczeni@yahoo.com.

¹ Mason, Steve: *Josephus és az Újszövetség*. Ford. Szabadi István. Kálvin Kiadó, Budapest – Selye János Egyetem RTK, Komárom 2023, 211.

1. Történeti áttekintés

A 20. század közepéig az esszénusokat főként az 1. századi írók tollából ismerhetjük meg, főként a zsidó Josephus Flavius, Alexandriai Philón és a görög idősebb Plinius által.² Josephus azt írja önéletrajzában, hogy tizenhat éves korában hozzáfogott a zsidó kegyességi irányzatok, így az esszénus életmód „tanulmányozásához” (*Jos Vita* 2,10–11), viszont akárcsak a másik két kortárs szerző, ő sem volt az esszénus közösség tagja. Az esszénusok rendkívül zárt, és főként tanításuk tekintetében igen titokzatos közösség volt, így a róluk szóló leírások a külső szemlélő perspektíváját tükrözik.³ Az esszénus irányzatot hosszú ideig csak visszafogott érdeklődéssel tanulmányozták, azonban a holt-tengeri tekercsek 1947-es felfedezése után, amikor megszületett a qumráni esszénusok hipotézise, az esszénusok a kutatások középpontjába kerültek. A klasszikus álláspont szerint, amelyet az elismert Qumrán-kutató, Vermes Géza is képvisel, a qumráni közösség valószínűleg az esszénusok csoportjához tartozott. Erre enged következtetni a földrajzi betájolás (Plinius: *Naturalis Historia* 5,73), a kronológiai átfedések és a közösségi élet szabályainak feltűnő hasonlóságai.⁴ Az újabb kutatások viszont egyre inkább kétségbe vonják az azonosság elméletet, és külön vallási közösségként vizsgálják az esszénusokat és a qumrániakat. Jelen dolgozat célja nem a különböző elméletek összehasonlítása és bírálata, hanem a jó, az ideális életről alkotott felfogás és gyakorlat megismerése kíván lenni egy, a zsidóság tekintetében reprezentatív közösség által. Ehhez azonban érintenünk kell azokat a vallástörténeti kérdéseket, amelyek meghatározóak a vizsgált szövegek kontextusát illetően.

² Newman, Hillel: *Proximity to Power and Jewish Sectarian Groups of the Ancient Period. A Review of Lifestyle, Values, and Halakhab in the Pharisees, Sadducees, Essenes, and Qumran*. The Brill Reference Library of Judaism. Vol. 25. Brill, Leiden–Boston 2006, 84.

³ Az esszénus közösségek zártsága nem jelentette egyszersmind azt is, hogy a társadalom elől elrejtve éltek volna, vagy az akkori társadalom jelentéktelen csoportjai lettek volna. Ezt támasztja alá az is, hogy jóllehet Philón csupán egyszer járt Jeruzsálemben, mégis közvetlen információkhoz jutott az esszénusokat illetően, s ezeket két munkájában is megörökítette: a Περί του πάντα σπουδαίων ἐλευθερον εἶναι (latinul *Quod omnis probus liber sit*) című írásának 12. fejezetében, valamint az elveszett *Apologiájában* (*Pro Judaeis defensio*), amelynek töredéke Caesareai Euszebiosz keresztyén egyháztörténész († 340) *Praeparatio evangelica* (Evangéliumi előkészület) című munkájában maradt fenn (VIII. 11,1–18). Az esszénusokkal kapcsolatos részeket Adorjáni Zoltán fordította magyarra és látta el magyarázatokkal: Adorjáni Zoltán: *A therapeuták kontemplatív kegyessége*. Erdélyi Református Egyházkerület Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontja, Kolozsvár 2007, 125–130., 156–162.

⁴ Schürer, Emil: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B. C.–A. D. 135)*. Vol. II. Revised and edited by Geza Vermes, Fergus Millar and Matthew Black. Bloomsbury T&T Clark, London – New York 2014, 583–584.

Az esszénusok története a Kr. e. 2. század közepétől az első zsidó háborúig (Kr. u. 66–70) tartott. Ebben a tekintetben Josephus beszámolója összecseng a qumráni régészeti ásatások kronológiai feltárásaival, és részben ez vezetett a két közösség azonosságának a feltételezéséhez. Az esszénus megnevezés eredete nem teljesen egyértelmű. Feltételezések szerint az arámi *aszajjá* (אֲשַׁיָּא) szóból származik, amelynek jelentése: *gyógyító*.⁵ Philón szerint „a görög nyelv pontatlan szóképzésével a ὁσιότης szóból származik”, amelynek jelentése: *kegyesség (szentség)*.⁶ Lakóhelyük tekintetében a források eltérnek egymástól. Josephus szerint nem külön településeken, hanem „minden városban sokan laktak” közülük.⁷ Josephusszal együtt Philón is arról számol be, hogy Palesztinában éltek. Plinius ennél pontosabban határolja be lakóhelyüket: a Holt-tenger nyugati partján, Jerikó és Engedi között, Maszada közelében éltek.⁸

„Az Aszphaltitesz-tótól nyugatra, de ennek ártalmas kigőzölgéseitől mégis távolabb lakik az esseniek nemzetsége, kik a földkerekség összes többi népeitől eltérően csodával határos módon, magánosan, pénztelenül, feleségek nélkül és lemondva a szerelem gyönyöreiről, csupán a pálmafák társaságában élnek. Számuk állandóan kiegészítődik az újabb jövevények tömegével, kik az életbe belefáradva, a sors viszontagságai ellen itt keresnek menedéket azok között, kik megvetik az általános emberi szokásokat. Így él évszázadok ezrei óta (mert még kimondani is hihetetlennek tűnik!) ez az örökkévaló nép, melynél soha senki sem születik; mások életuntsága náluk ily termékennyé válik! Ezeken túl létezett az Engadda nevű város, mely termékenységeiben és pálmaerdők tekintetében Hierosolyma város után

⁵ Vermes Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*. Ford. Hajnal Pirooska. Osiris Kiadó, Budapest 1998, 165.

⁶ *Quod omnis probus liber sit* 75. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 125.

⁷ *Bell* II. 8,4. A fordítás forrása: Josephus Flavius: *A zsidó háború*. Ford. Révay József. Ötödik kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest 1964, 149.

⁸ Plinius helymeghatározása a qumráni esszénus elmélet egyik sarokkövének tekinthető, ugyanis az általa leírt hely egybeeshet Qumránnal. Ez valóban azt feltételezné, hogy a qumráni közösség azonos volt az esszénus szektával. Ebben az esetben kérdéseket vet fel, hogy a qumráni források szerint rendkívüli elszigeteltségben élő közösség tagjai miként élhettek a városokban is, amint ezt Josephus írja (*Bell* II. 8,4. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149.). Azonban vannak olyan vélekedések, amelyek szerint a Pliniustól származó földrajzi behatárolás többféleképpen értelmezhető és kétséges bizonyíték. Steve Mason aprólékosan kielemez az elmélet gyenge pontjait, és a holt-tengeri tekercsektől függetlenül, inkább Josephus kontextuális vizsgálatában keresi az esszénusok azonosságát. Mason, Steve: *Essenes and Lurking Spartans in Josephus' Judean War: From Story to History*. In: Rogers, Zuleika (ed.): *Making History. Josephus and Historical Method. Supplements to the Journal for the Study of Judaism*. Journal for the Study of Judaism Supplement Series 110. Brill, Leiden–Boston 2007, 219–261.

következett; ma már ezek csupán romhalmazok. Következik a sziklára épült Masada vára és a tőle nem messzi Aszphaltitesz tava. Idáig tart Judaea.”⁹

Az esszénusok létszámát egyezően 4000-re becsülték. Életmódjuk szorosan összefügg teológiai nézeteikkel és vallásos rítusaikkal, ezért ezeket aligha lehet egymástól elszigetelten vizsgálni. A rendszeresség és közérthetőség kedvéért mégis igyekszünk e három alegység szerint tárgyalni a témát.

2. Az esszénusok teológiai és ideológiai nézetei

Az esszénusok hitét erős determinizmus jellemezte.¹⁰ Ez azonban nem fatalista sorsértelmezést jelentett gondolkodásukban, hanem az Istentől való teljes függés kifejeződését. Azt tanították, hogy „mindent a sors hatalma kormányoz, és semmi sem történik az emberi életben a sors végzése nélkül”.¹¹ E tekintetben szöges ellentétben álltak a szadduceusokkal, akik tagadták a sors létezését, míg a farizeusok egy köztes álláspontot képviseltek. Az esszénusok úgy vélték, hogy életük teljes mértékben Istentől függ, s ugyanakkor maguk is arra törekedtek, hogy egész életüket rábízzák Isten akaratára, és az ő törvényei szerint cselekedjenek.¹² Ezért számukra az igazság megismerése és cselekvése a legkívánatosabb jó. Josephus szerint más embereket messze meghaladó és egyben csodálatos módon törekedtek az erényes életre és az igazságra.¹³ Megvetették az érzéki élvezeteket, mivel azokat bűnnek tartották, s ezért az önmegtartóztatást és mértékletességet tekintették erénynek.¹⁴ Philón feljegyzései alapján a csoporthoz „érett és már aggkorba hajlott férfiak” tartoztak, akiket már sem a testiség, sem a szenvedélyek nem hajtott-

⁹ *Naturalis Historia* 5.17. A magyar fordítás forrása: C. Plinius Secundus: *A természet históriája. Válogatott részek az I–VI. könyvekből. Csillagászati és földrajzi ismeretek az ókorban.* Válogatta, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Vágzy Kálmán. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1973, 151–152.

¹⁰ Vermes Géza összeveti az esszénusok determinizmusba vetett hitét a qumráni forrásokkal, és azt írja az esszénusokról, hogy tanításukra a predesztináció elve és erős dualizmus jellemző. Eszerint Isten már a teremtéskor „két lelket jelölt ki az emberek számára, hogy azokban járjon az ő eljöveteleig: az igazság és az igazságtalanság lelkét”. Az első a világosságból származik, és a Világosság Fejedelme uralkodik fölötte, míg az utóbbi forrása a sötétség, és a Halál Angyala uralkodik fölötte. Vermes Géza: *i. m.* 204.

¹¹ *Ant* XIII. 1,5. Az idézett fordítás forrása: Josephus Flavius: *A zsidók története.* Ford. Révay József. Európa Könyvkiadó, Budapest 1980, 340.

¹² Ugyanakkor nemcsak az Isten általi kiválasztást tartották kegyelemnek, hanem – Vermes Géza szerint – az engedelmségben való megmaradást, a törvények megtartását és a megszentelődést is Isten ajándékának tekintették. Vermes Géza: *i. m.* 206.

¹³ *Ant* XVIII. 1,5. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 500–501.

¹⁴ *Bell* II. 8,2. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 148.

tak.¹⁵ A zsidó tisztasági törvényeket és a szombatot a többi zsidónál sokkal szigorúbban megtartották.¹⁶ Számukra a belső és a külső tisztaság szorosan összefüggött. Azért foglalt el hitükben rendkívüli helyet a tisztaság kérdése, mivel úgy tartották, hogy ez teszi lehetővé az Istennel való kapcsolatot, amely az ő akarata szerinti élet alapja.¹⁷

Hittek a halál utáni életben:

„Ugyanis megingadhatatlanul hisznek benne, hogy a test ugyan romlandó, és elenyészik, a lélek azonban halhatatlan, s örökké él; a legfinomabb éterből származik, s valami természeti varázslat révén leszáll, és a test mint börtön, magába zárja. Mihelyt azonban kiszabadul a test börtönéből, boldogan a magasba lebben, mint ha hosszú szolgaságból szabadult volna. A görög filozófusok véleményével egyezően azt állítják, hogy a jók tovább élnek az óceánon túl, olyan helyen, ahol sem eső, sem hőség nem zaklatja őket, hanem az óceán felől fújdogáló állandó zefír üdíti; viszont a gonoszok sötét és jéghideg barlangba kerülnek örök szenvedésre. [...] Az esszénusoknak ez a tanítása a lélekről ellenállhatatlan csalogó, amellyel magukkal vonzák azokat, akik egyszer megízlelték bölcsességüket.”¹⁸

Továbbá gyakorolták a prófétálást is:

„Egyébként olyanok is vannak közöttük, akik (miután ifjúságuktól fogva a szent könyvekkel és a próféták írsaival foglalkoztak, és sokféle tisztuláson átestek) azt állítják, hogy meg tudják mondani a jövődőt; és valóban ritka eset, hogy valamelyik jóslatuk ne teljeselednék.”¹⁹

Törvényhozójukat – Caesareai Euszebiosz szerint törvényadójukat (νομοθέτης – *Praeparatio evangelica* VIII. 11,1–18) rendkívüli tisztelet illette, és különösen a rómaiak elleni háborúban, amikor „kínpadra vonták őket, kifacsarták, égették, összetörték tagjaikat, minden elképzelhető kínzóeszkővel meggyötörték, hogy rákényszerítsék őket a törvényhozó szidalmazására”, akkor sem voltak hajlandók szidalmazni őt.²⁰

¹⁵ *Pro Judaeis defensio*, VIII. 11,3. Philón: *Pro judaeis defensio* (Euszebiosz: *Praeparatio evangelica* VIII. 11,1–18). In: Adorjáni Zoltán: *i. m.* 157.

¹⁶ *Bell II.* 8,9. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 152.

¹⁷ Newman, Hillel: *i. m.* 83–84.

¹⁸ *Bell II.* 8,11. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 152–153.

¹⁹ *Bell II.* 8,12. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 153.

²⁰ *Bell II.* 8,10. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 152. Steve Mason szerint a Törvényadó egyértelműen Mózes volt (ld. a *Közösség szabályzatát* – 1QS V,8), aki Josephus szerint minden más ember fölött állt, hallhatta Isten beszédét, és emberfeletti ereje volt. Ld. Mason, Steve: *i. m.* 248. Vermes Géza szerint a qumráni források tükrében, a Törvényadó az Isten által a harag korában

Hitüknek érdekes vetülete a feltételezett napimádat, amelyre a későbbiekben kitérünk.²¹

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az esszénusok teológiáját legfőképpen az Istentől való függés és a törvények megtartása által az Isten iránti elkötelezettség foglalja keretbe. Hitük azonban nem marad meg a tanítás szintjén, hanem rítusaikban, illetve életvitelükben is kifejezésre jut.

3. Az esszénusok vallásgyakorlata

A szövetséghez való tartozás nem közösségi, származási alapon valósult meg, amint általánosan a zsidóságban, ahol mindenki az Istennel való szövetséghez tartozott, aki zsidónak született, és/vagy körülmetélték. Ahhoz, hogy valaki belépessen az esszénus közösségbe, három évet tartó felkészülésen kellett átesnie. Első lépésként egy évig a szekta szabályai szerint kellett élnie mintegy próbaidőn, viszont a közösségen kívül. Ha ezt a jelölt sikeresen teljesítette, még nem lehetett a közösség teljes jogú tagjává, hanem ezt egy kétéves noviciátusi időszak követte. Ha ez idő alatt jellemét megvizsgálva mindenben méltónak találták, akkor véglegesen felvették életközösségükbe. Mielőtt azonban ez megtörténhetett, „rettentes” esküt kellett tennie, amelyben megfogadta, hogy mindig tisztelni fogja Istent, teljesíti az embertársai iránti kötelezettségét, nem károsít meg senkit, engedelmes lesz a felsőbbséghez, hű marad az igazsághoz és távol a hazugságtól, nem lop, nem nyereszkedik, semmit nem titkol el társai előtt, és semmit nem árul el az idegeneknek.²² Azonban a taggá válás még nem jelentette automatikusan a közösségen való megmaradást. Rendkívül igazságosak és szigorúak voltak a bíraskodásban. Ha rajtakaptak valakit valamely súlyos bűnön, a legkevesebb száztagú bírói testületük akár ki is zárhatta őket a szektából,²³ ez pedig akár a halálos ítélettel is felért, ugyanis az esszénusok nem fogadhattak el semmit a kívülállóktól, még

elküldött Igazság Tanítója, aki egyedüliként megérti és magyarázza a szent iratokat és próféciaikat a „sarjadék”-nak, vagyis a Damaszkuszba száműzött, az Isten szövetségéhez hű maradt közösségnek. Az Igazság Tanítójának személye mindmáig ismeretlen. Ld. Vermes Géza: *i. m.* 177–189. Alexandriai Philón *Pro Judaeis defensio* című írásában, amely a *Praeparatio evangelica*-ban maradt fenn, Euszebiosz Jézus Krisztussal azonosítja a Törvényadót, ugyanis az egyiptomi esszénusokat őskeresztyén kegyességi irányzatnak tekintette: „Euszebiosz úgy kívánta bemutatni a terapeutákat, mint akik az alexandriai egyházhoz tartoztak, s amelyet – a hagyomány szerint – Márk alapított.” (*Praeparatio evangelica* VIII. 11,1). Ezt a közvetett forrást azonban fenntartásokkal kell kezelni, amint erre Adorjáni Zoltán három ok alapján figyelmeztet. Ld. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 155., 156.

²¹ Bell II. 8,5. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149.

²² Bell II. 8,7. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 150–151.

²³ 1QS VI,27–VII,1.16b–17a. 22–25. Ld. Komoróczy Géza: *Kiáltó szó a pusztában. A Holt-tengeri tekercsek. I. Az első kéziratok*. Osiris Kiadó, Budapest 1998, 66–68.

ételt sem. Ezért, amint Josephus megjegyzi, a kizárt tagok gyakran éhen haltak, ha a közösség nem kegyelmezett meg, és fogadta vissza őket.²⁴

A jeruzsálemi templomhoz és a hivatalos papsághoz valamelyest ellenségesen viszonyultak. Josephus szerint fogadalmi ajándékaikat elküldték a templomba, de áldozatot nem mutattak be:

„Ha fogadalmi ajándékokat küldenek is a templomnak, nem mutatnak be áldozatot, s azzal mentik ki magukat, hogy nekik sokkal szentebb tisztulási eszközeik vannak. Ezért nem is szabad belépniük a közös szentélybe, tehát külön tartják istentiszteleteiket.”²⁵

A szombatot oly szigorúan megtartották, hogy még csak egy tényért sem volt szabad elmozdítaniuk, sőt még szükségüket sem végezheték ezen a napon.²⁶ A hetedik napot a szent gyülekezési helyen töltötték, ahol felolvastak az irattekercsek-ből, a tapasztaltabbak pedig magyarázták azt, ami érthetetlen volt az írásokban, ugyanis nyelvezetük erősen szimbolikus volt. Kegyességüket a szentség, igazságosság, a sáfárság, a jó és rossz, valamint a közömbös dolgok tisztázása jellemezte, s mindezekben három zsinórmértéket alkalmaztak: az Isten iránti szeretetet, az erényességet és az ember iránti szeretetet.²⁷

A tisztaság mint az Isten iránti szeretet megnyilvánulása kifejezetten fontos volt számukra. A testi-lelki megtisztulást az esszénusok nem állatáldozat bemutatásával érték el, hanem rituális tisztálkodással. Az ünnepélyes étkezések előtt tisztítófürdőt vettek, majd ezt követően fehér vászonruhába öltözve vonultak be a szentélyszerű refektóriumukba, ahol naponta kétszer, pontosan előírt rend szerint ültek le ünnepélyes szertartások közepette elfogyasztani eledelüket:²⁸ „a pék sorjában egy-egy kenyeret tesz eléjük, a szakács pedig mindenki elé egy tál ételt”, majd a papok áldást mondtak étkezés előtt, illetve felügyelték az étkezőket, és végül áldással zárták az asztalközösséget.²⁹

²⁴ Bell II. 8,8. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 151.

²⁵ Ant XVIII. 1,5. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 500. Vermes Géza szerint a templommal szemben tanúsított kritikus magatartásuk mögött az a nézet állt, hogy a gonosz papok megszenteltségtelenítették a templomot, ezért annak újjászenteléséig csak a közösség létesítményén belül lehet Istent megfelelőképpen tisztelni. Vermes Géza: *i. m.* 215.

²⁶ Bell II. 8,9. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 152.

²⁷ *Quod omnis probus liber sit* 83. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 127.

²⁸ Bell II. 8,5. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 150. Vermes Géza megjegyzi, hogy a szent étkezések a messiási lakoma előképei voltak. Vermes Géza: *i. m.* 217. Ld. még Gnilka, Joachim: Az esszénusok szent étkezései. In: Benyik György (szerk.): *Qumrán és az Újszövetség. Szegedi Bibliikus Konferencia 1999*. JatePress, Szeged 2001, 37–43.

²⁹ Bell II. 8,5. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 150.

Az esszénusok rendkívüli módon törekedtek az erényességre. Philón ismeretése szerint ezt a vagyont, a dicsőség és az élvezetek megvetése, az önmegtartóztatás, a kitartás, az egyszerűség, az elégedettség, a tisztesség és a kiegyensúlyozottság példázza. Emberszeretetük legkiemelkedőbb kifejeződése a jóakaraton és méltányosságon túl „a minden képzeletet felülmúló közösségvállalás”.³⁰

Az esszénusok kegyességének érdekes színfoltja a sok kérdést felvető „napimádatuk”. „Ugyanis napfelkelte előtt nem ejtenek ki szentségtelen szót, hanem a Naphoz ősi imádságokat intének, mintha könyörögnének, hogy keljen fel.”³¹ A Naphoz kötődő különleges viszonyulásról árulkodik az is, hogy szükségüket is úgy kellett végezniük, hogy „kapájukkal – mert ilyenféle az a kis balta, amelyet az újonnan belépők kapnak – egy láb mély gödröt ásnak”, ruhájukkal teljesen eltakarják magukat, nehogy szemérmük felfedésével megbotránkoztassák a Napot.³²

Közösségi életük és hitgyakorlatuk szigorú belső hierarchiára épült. Ennek az az érdekessége, hogy vezetőik nem származási alapon kerültek pozíciójukba, hanem választás útján. A szektán belül négy fokozat volt, amelyekről Josephus azt is megjegyzi, hogy szentség tekintetében olyan különbségek voltak a fokozatok között, hogy ha egy alsóbbrendű megérintett egy felsőbb fokozatú tagot, ennek azonnal meg kellett mosakodnia.³³ Ugyanakkor a közösség mindennél fonto-

³⁰ *Quod omnis probus liber sit* 84. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 128.

³¹ *Bell II.* 8,5. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149. A napimádat ellentmondásos eleme az esszénusok hitéletének, ugyanis a zsidó hagyományban ez halálbüntetés terhe alatt tiltott volt. Azonban Steve Mason szerint Josephus leírásában itt nem lehet szó valamilyen nem zsidó forrásanyagról, sem pedig a Tóra törvényeinek szándékos áthágásáról. Szerinte ez Josephus írásának a kontextusával magyarázható. Egyrészt az Ószövetségben is találhatók olyan szövegrészek, amelyek kiemelt fontosságot tulajdonítanak a Napnak, ilyen például a napkelet felé felállított szent sátor. De ennél meghatározóbb volt az, hogy a korabeli gondolkodásban, filozófiában és vallásokban a napimádat szinte egyetemesen központi jelentőségű volt mind a rómaiaknál, mind a görögöknél és egyiptomiaknál. Ezért Josephus intenciója szerint az esszénusok feltételezett napimádata inkább egyfajta narratív kapcsolópont szerepét töltheti be a párhuzamos filozófiák és vallások felé. Mason, Steve: *Essenes and Lurking Spartans in Josephus' Judean War*, 244–247.

Ehhez a kérdéskörhöz Adorjáni Zoltán a következőket fűzi: „Amennyiben a normatív zsidóság a szórványban is Jeruzsálem felé fordulva könyörgött, lehetséges, hogy tiltakozás is rejtett [...] a Nap felé forduló imádkozása mögött. Ismert ugyanis az esszénus közösség templomhoz és hivatalos papsághoz való viszonyulása. De a felkelő Nap előtti imádkozás kérdése összetettnek mutatkozik. Mert összefüggésbe hozható még az esszénusok és terapeuták szoláris naptárával, amely ismét csak lényeges válaszfal a hivatalos papság és e szektások között. Emellett egyenes kapcsolatban van még az esszénusok és terapeuták Istenhez társított Nap – világosság – élet – bölcsesség – megvilágosodás – igazság – Fény uralma szimbólumrendszerével.” Adorjáni Zoltán: *i. m.* 254.

³² *Bell II.* 8,9. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 152.

³³ *Bell II.* 8,10. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 152.

sabb volt számukra, amelynek megkoronázása a szent étkezés volt.³⁴ Hitéletüket és közösségi életüket teljes mértékben megválasztott vezetőiknek rendelték alá, akiknek engedélye nélkül csupán „mások megsegítésében és a könyörületesség gyakorlásában” járhattak el.³⁵

Hogy az átlagesszénius mennyire tudott megfelelni ezeknek az eszméknek és előírásoknak, arról nincs tudomásunk, viszont több olyan feljegyzés is fennmaradt, amelyek egyes tagok erkölcsi megingásáról tanúskodnak.³⁶ Az bizonyos, hogy hitük alapjai és tanításuk olyan kultikus cselekedetekben gazdag hitgyakorlat volt, amelynek középpontjában a szent iratok tanulmányozása, a hetedik nap megszentelése, a tisztaságra és erényességre való törekvés, a szent étkezések és a hierarchikus rend megtartása állt.

4. Az esszéniusok életvitele

Életmódjukat elsősorban a közösségi jelleg határozta meg. Akár a városoktól távol, külön településeken laktak, akár a városokban, a társadalomtól mindenképpen elszigetelve éltek, de egymással rendkívül szoros közösségi életet folytattak. Philón arról számol be, hogy azért kerülték a városokat, mivel azok a törvénytelen-séghez való alkalmazkodás „halálos kórságát” árasztották.³⁷ Életüket „zárt, kultikus közösségekhez hasonló baráti társaságokba és asztalközösségbe szerveződve” folytatták, miközben minden idejükkel a köz hasznát igyekeztek szolgálni.³⁸ Josephus szerint sokkal jobban szerették egymást, mint más zsidók.³⁹ Egymásrautaltságukat az is megalapozta, hogy teljes vagyonszövetségben éltek. Amikor beléptek a közösségbe, egész addigi életüket, családjukat hátra kellett hagyniuk, és minden vagyonukat, sőt munkabérüket is a gazdasági intézőnek kellett átadniuk. Így mindenki megkapta, amire szüksége volt, és senki sem volt a közösségen belül sem gazdagabb, sem szegényebb a többiekénél. Nem tartottak rabszolgákat, mivel mindenkinek képessége szerint kellett dolgoznia, a rabszolgaságot pedig igaz-

³⁴ A qumráni források fényében – már ha ezeket érvényesnek fogadjuk el az esszéniusokra nézve, amint azt Vermes Géza teszi – a közösség számukra olyan volt, mint a sziklára épített, magas fallal körülvett megerősített város (*Hálaadások/Hodajot* – 1QH 6.[14]24–27), a „Szentség Háza”, a „Tökéletesség és Igazság Háza” (1QS 8.5,9), amely életüknek biztonságos és védett keretet nyújtott, s amelyben az igazság tanítása szerint élhettek. A közösségi szellemben megerősödve tudták egyénileg is elsajátítani a szilárdság és állhatatosság erényeit. Vermes Géza: *i. m.* 201–202.

³⁵ *Bell II.* 8,6. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 150.

³⁶ Például: *A damaszkuszi irat* – CD 9,17–10,2; 12, 2–3;³⁶ ld. még 1QS 6,24–7,25; 8,20–9,2.

³⁷ *Quod omnis probus liber sit* 76. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 125.

³⁸ *Pro Judaeis defensio*, VIII. 11,5. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 158.

³⁹ *Bell II.* 8,2. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 148.

ságtalanságok forrásának tekintették.⁴⁰ Úgy vélték, hogy a rabszolgaság alattomos módon felborította a származás szerinti egyenlőséget és a természeti rendet:

„Nincsen közöttük egyetlen rabszolgá sem, hanem egytől egyig kölcsönösen szolgálnak egymásnak. A rabszolgatartó nagyurakat elítélik. Nem pusztán amiatt, hogy igazságtalanok, és sárba tiporják az egyenlőséget; hanem azért, mert istentelenek, és megrontják a természet rendjét, amely az igazságos anyai szokás alapján mindenkit egy és ugyanazon módon hozott a világra és nevelt, s nem név szerinti, hanem ténylegesen valódi, édestestvérekké tett.”⁴¹

Josephus szerint gyakran vándoroltak egyik településről a másikra. Azonban vagyonszerzési intézményüknek köszönhetően sohasem kellett bármi mást magukkal vinniük, mint a rajtuk levő öltözetet, amelynek jellegzetessége miatt bárhol felismerték egymást, és egy védekezésre szolgáló botot.⁴² Bárhol betértek egy-máshoz, úgy fogadták és látták el őket, mintha legjobb barátaik volnának.⁴³

Életmódjuk egyik érdekessége, hogy voltak közöttük olyanok is, akik elvetették a házasságot és a nőkkel való bármiféle érintkezést. Ezt részben azzal indokolták, hogy szerintük a házasság „minden viszálkodás forrása”,⁴⁴ illetve hogy „nincs asszony, aki hűséges maradna férjéhez”.⁴⁵ Azonban befogadták mások gyermekeit, s sajátjaikként nevelték fel, hogy majd felnőttként és tagsági fogadalomtétel révén ők maguk is a közösség teljes jogú tagjaivá válhassanak.⁴⁶ Josephus szerint az esszénusoknak volt egy olyan ága is, amelynek életmódja, erkölcsi és szokásai ugyanolyanok, mint az előbbieknél, csupán a házasságról vallott felfogásuk más:

„Ugyanis azt tartják, hogy azok, akik nem kötnek házasságot, elhanyagolják az élet legfontosabb célját, az utódok szaporítását, vagy még inkább: ha mindenki így gondolkodnék, akkor hamarosan kihalna az emberiség.”⁴⁷

A házasodó esszénusok esetében a menyasszonyoknak hároméves próbaidőt szabtak ki, és ha háromszoros tisztulás után bebizonyosodott, hogy alkalmasak a szülésre, akkor a férfi feleségül vette őt. Esetükben a házasságnak kizárólag a gyer-

⁴⁰ *Ant* XVIII. 1,5. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 501.

⁴¹ *Quod omnis probus liber sit* 79. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 126.

⁴² Egy más közt egyenesen lehetetlen volt az adásvétel. Philón leírása alapján kívülállókkal sem kereskedhettek. Plinius szerint pénz nélkül éltek (*Naturalis Historia* 5.17.). C. Plinius Secundus: *i. m.* 164.

⁴³ *Bell* II. 8,4. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149.

⁴⁴ *Ant* XVIII. 1,5. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 501. Vö. *Pro Judaeis defensio* 14: „[...] a házasság, vagy egyedül a házasság az, ami leginkább bomlaszthatja közösségüket. Tehát kerüljük a házasságot, s ugyanakkor különös figyelmet szentelnek annak, hogy meg is tartóztassák magukat.”

⁴⁵ *Bell* II. 8,2. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149.

⁴⁶ *Bell* II. 8,2. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 148.

⁴⁷ *Bell* II. 8,13. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 153.

meknemzés volt a célja, így terhesség alatt testileg nem is érintkeztek, ruhában tisztálkodtak, és a „kéjtelenségnek” egyáltalán nem adtak teret házasiéletükben.⁴⁸

Dicséretesnek tartották a kétkezi munkát. Sokan közülük földműveléssel foglalkoztak, „mások pedig olyan mesterségeket űznek, amelyek a békés életvitelt szolgálják, s egyben a maguk ügyét is előmozdítják, és a környezetükben élőknek is hasznára vannak”.⁴⁹

Míg Josephus szerint kizárólag földműveléssel foglalkoztak, Philón leírásából megtudjuk, hogy a kertészkedés és pásztorkodás mellett többen voltak jártasak a kézművességben, hogy a legalapvetőbb életszükségleteiket biztosítani tudják, de akadtak közöttük olyanok is, akik munkabérért dolgoztak, és nyereségüket átadták a közösség pénztárosának.⁵⁰ Erénynek tartották, hogy bőruk durva, sőt, megvetették az olajjal való megkenetést, amelyet haszontalan kényelemnek és nőiességgnek tartottak.⁵¹ Ruhájukat és sarujukat addig viselték, míg azok teljesen elkoptak, viszont étkezési ruhájuk mindig tiszta fehér volt.⁵² Egyszerű ételeket fogyasztottak, és szigorúan csak annyit, amennyire kinek-kinek szüksége volt; és kerülték a pazarlást mint „a test és lélek betegségét”.⁵³ Naponta kétszer étkeztek, amely rituális jellegű volt, s előtte mindig tisztálkodtak, felöltötték tiszta vászonöltözetüket, és szép rendben léptek be az étterembe.⁵⁴

Nemcsak a lelki egészség volt fontos számukra, hanem a testi is:

„Szívesen tanulmányozzák a régiek írásait, és főképpen a lélek és test javára vonatkozó részleteket olvassák bennük. Ezekből állapítják meg, hogy miféle gyógynövények orvosolják a betegségeket, valamint a kövek gyógyító erejét is.”⁵⁵

Josephus szerint nagyon hosszú életűek voltak, gyakran a száz évet is megérték, amely vélhetően rendezett és egyszerű életmódjuknak köszönhető. Ehhez az is hozzátartozott, hogy nemcsak hogy megvetették a gazdagságot és a vágyakat, hanem a szenvedést is nyugodtan tűrték, sőt még a legnagyobb kínzások közepette is mosolyogva, bátran haltak meg, tudva, hogy lelkük halhatatlan.⁵⁶ Philón arról is beszámol, hogy betegeiket nem hanyagolták el, sőt, bőséggel költek betegségek kezelésére. Ugyancsak maradéktalan tisztelettel és gondoskodással viseltet-

⁴⁸ Bell II. 8,13. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 153–154.

⁴⁹ *Quod omnis probus liber sit* 76. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 125.

⁵⁰ *Pro Judaeis defensio* 8–10. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 158–159.

⁵¹ Bell II. 8,3. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149.

⁵² Bell II. 8,4.5. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149., 150.

⁵³ *Pro Judaeis defensio* 11. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 159.

⁵⁴ Bell II. 8,5. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 149–150.

⁵⁵ Bell II. 8,6. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 150.

⁵⁶ Bell II. 8,10–11. Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 152–153.

tek az idősebbek iránt is: „Úgy gondoskodnak felőlük, s olyan bőségesen, mint ahogy az édes gyermekek keze és ezernyi ráfigyelése gondoskodik a szülők felől.”⁵⁷ Ennek köszönhetően az öregek „a lehető legboldogabb és legszebb vénségben szoktak elbúcsúzni az élettől”.⁵⁸

Életvitelüket a kegyesség (εὐσέβεια), az egymással való közösség (κοινωνία), az emberek irányában tanúsított könyörületos odafordulás (φιλανθρωπία), az igazságosság (δικαιοσύνη) és a szenvedésben való kitartás (καρτερία) jellemezte.⁵⁹ Megingathatatlan erkölcsi tartásuk, gondoskodó közösségi szerveződésük és ezek folytán szabadságuk kivívta a kívülállók tiszteletét és dicséretét. Philón viszont úgy véli, hogy a legnagyobb elismerésre mégiscsak közös étkezéseik és „minden-nél különb közösségvállalásuk” alapján érdemesek, amelyeket ő „a tökéletes és igen boldog életvitel legvilágosabb példájá”-nak tart.⁶⁰ Az esszénusok életének ezen aspektusai egyszerre foglalják magukban az egymás iránti erkölcsi felelősség maradéktalan beteljesítését és a vallási dimenziót is megjelenítő étkezések közösségében megtalált örömet. Szintén Philón tudósít arról, hogy önkéntességen alapuló vagyonszövetségük intézménye, valamint saját szenvedélyeik fölötti önuralmuk mérhetetlen szabadsággal ruházta fel őket.⁶¹

5. Jelentéktelen szekta vagy reprezentatív közösség?

A fentiek alapján egy elzárkózó, a többségi zsidóságtól sok tekintetben eltérő, már-már szélsőséig szigorított szabályok szerint működő szervezet képe rajzolódhat elénk. Ez pedig felveti a kérdést: valóban alkalmas-e az esszénus közösség arra, hogy róluk próbáljuk leképezni az újszövetségszidősi zsidóság életfelfogását és életideálját? A kérdés megválaszolásában Steve Mason újszerű megközelítése segíthet. Ő nem a széles körben elfogadott qumráni esszénus hipotézis perspektívájában vizsgálja az esszénusokat, hanem a legfontosabb korabeli forrásszöveg, Josephus beszámolóit, különösképpen a *Zsidó háború* narratív kontextusában vizsgálja őket. Szerinte nem véletlen, hogy egy ilyen jelentőségű történelmi műben, amelynek nem titkolt szándéka a zsidóság és a zsidó vallás rehabilitálása a Római Birodalom közmegítélésében, ennyire kiemelt szerepet kap egy társadalmilag és politikailag jelentéktelen szekta.⁶² Ugyanis amint Hillel Newman megállapítja,

⁵⁷ *Quod omnis probus liber sit* 87. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 129.

⁵⁸ *Pro Judaeis Defensio* 13. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 160.

⁵⁹ Mason, Steve: *Essenes and Lurking Spartans in Josephus' Judean War*, 236.

⁶⁰ *Quod omnis probus liber sit* 91. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 130.

⁶¹ *Pro Judaeis defensio* VIII. 11,3–4. Adorjáni Zoltán: *i. m.* 157.

⁶² Mason, Steve: *Essenes and Lurking Spartans in Josephus' Judean War*, 225.

az esszénusok távol maradtak a társadalmi élettől és a farizeusoktól, valamint a szadduceusoktól eltérően nem vettek részt a politikai életben és a közéletben.⁶³

Hogy megtudjuk, miért kerül mégis Josephus legrészletesebb leírása az esszénusokról egy ilyen pontosan megszerkesztett műbe és válik annak narratív szempontból kulcsfontosságú részévé, ahhoz át kell tekintenünk Josephus alkotásának történelmi és főként szellemi hátterét. Mason szerint a korabeli történetírásban a tények és események ismertetésén túl fontos szerepet játszott a jellem kérdése mind egyéni, mind társadalmi-etnikai téren. A kudarcba fulladt felkelést követően a párhuzamos beszámolók torzított és negatív jellemvonásokkal ábrázolták a zsidó népet. Josephus ezt szándékszik ellensúlyozni, illetve tisztességes jellem-ábrázolást nyújtani, amelynek fényében a háború is más megvilágításba kerül.⁶⁴ A görög-római gondolkodásban az ideális jellem és erényesség elsősorban a férfias tulajdonságokról, bátorságról, erőről, kitartásról, gyakorlati bölcsességről, a szenvedélyek és a halálfélelem megvetéséről szól. Ezt az erény és a filozófia „elspártaiasodásának” is nevezik.⁶⁵ Mivel a birodalom kiterjedése és virágzása idején a rómaiak voltak a férfiasság és erő megtestesítői, ellenségeikre és a Rómától keletre élő minden népre úgy tekintettek, mint amelyek híján vannak a férfiasságnak, s akiket Rómának le kell uralnia.⁶⁶ A *Zsidó háború*ban Josephus ezt a képet igyekszik dekonstruálni, vagyis a férfiasság és erény jellemvonásaival rehabilitálni a zsidó népet. Ebben a tekintetben Josephus számára az esszénusok a zsidó jellemnek és a saját világszemléletének legtisztább megtestesítői. Ezért amikor az esszénusokról ír, a teljes zsidó népről tanúskodik.⁶⁷ Az esszénusok részletes bemutatásával tulajdonképpen a „zsidó világ lelki hősei”-ről ír.⁶⁸

A Steve Mason által körvonalazott megközelítésben Josephus beszámolója azt a képet nyújtja az esszénusokról, hogy fegyelmezett, azaz pontos, már-már katonás rend szerint strukturálódó és működő, illetve bátor, vagyis a kínzást és mártíromságot is mosolyogva elviselő és tökéletesen igazságos, az élvezeteket meg a szenvedést megvető férfias közösség voltak, amely minden tekintetben túlszárnyalja a legendás spártai jellemideált, vagy éppen a római karaktert.⁶⁹

⁶³ Néhány személyes kivételtől eltekintve, akik – mint például az esszénus Júdás (*Ant* XIII. 11.,2), Menaem (*Ant* XV. 10,5) vagy Simon (*Ant* XVII.13,3 – próféciajuk által némileg felléptek a közélet színterén. Newman, Hillel: *i. m.* 82.

⁶⁴ Mason, Steve: *Essenes and Lurking Spartans in Josephus' Judean War*, 225.

⁶⁵ Uo. 226.

⁶⁶ Vespasianus érmén a zsidókat ülő pozícióban gyászoló nőkként ábrázolták, aki alávettnek a győzedelmes, erős és férfias Rómának. Uo. 228.

⁶⁷ Uo. 233–235.

⁶⁸ Mason, Steve: *Josephus és az Újszövetség*, 215.

⁶⁹ Mason, Steve: *Essenes and Lurking Spartans in Josephus' Judean War*, 251.

Azonban motivációja alapján feltételezhető lenne, hogy Josephus úgy színezte ki az esszénus jellenképet, hogy az a leginkább megfeleljen saját mondanivalójának. Mason szerint viszont ez ellen szól egyrészt, hogy a papi vonások jelentéktelenek vagy egyenesen negatívak az esszénusok leírásában, jóllehet ez máshol igen csak fontos Josephus számára. Ugyanakkor még két függetlennek is mondható szerző is hasonló megbecsüléssel ír róluk: Philón és az idősebb Plinius.⁷⁰

6. Az esszénus életideál és a jó élet ma

Bepillantást nyerve az esszénusok hitvilágába, vallásgyakorlásába és életvitelére, feltehetjük a kérdést, hogy van-e számunkra, a 21. század nyugati társadalmában élő (keresztyén) emberek és közösségek számára aktualitása ennek a kétezer éve letűnt maroknyi közösség örökségének, vagy csupán muzeális érték az ókortörténet kedvelőinek.

Úgy gondolom, hogy kellő kritikával szemlélve ma is tanulhatunk ettől a közösségtől, amelyet mindhárom velük kortárs szerző olyan csodálattal fürkészett. A mindenkori keresztyén ember számára sem lehet más a lét megmélyebb értelme és célja, mint Istentől függő és neki szolgáló életet élni az eljött és eljövendő Messiás, Jézus Krisztus tanítványaiként. Korunk értékvesztésében és relativitáskrízisében ma is keressük, vagy legalábbis keresnünk kellene az egyetemes, Istentől rendelt értékeken alapuló életvezetési elveket. A társadalmat át- meg átszövő igazságtalanságok közepette igen ritka érték az igazságosság keresése és cselekvése. A *fake news* áradattal szemben ma is a hazugság megvetése és az igazmondáshoz való ragaszkodás lehet az ellenszer. A politikai és közéleti karaktergyilkosságok kereszttüzében megszívlelendő, hogy az esszénus közösség tagjai még halálos fenyegetésben sem voltak hajlandók szidalmazni másokat, legfőképpen törvényadójukat, hanem a mindenki iránti tiszteletre törekedtek. A tisztaság és a szent dolgok becsülete ma is kívánatos a mindent profanizáló törekvésekkel szemben. A szinte kezelhetetlenné váló információáradatban minden eddiginél nagyobb szükség van a jó és rossz, valamint a közömbös dolgok közötti különbségtétel képességére.

Sok keresztyént megszégyenít az esszénusok ragaszkodása a szent iratok tanulmányozásához, miközben mi, reformátusok, az ige egyházának tartjuk magun-

⁷⁰ Ha elfogadjuk a Mason által feltételezett josephusi intenciót, hogy az esszénusok által az egész zsidó nép ideális ábrázolását és saját világszemléletét fejt ki, akkor még kevésbé látszik valószínűnek, hogy az esszénusok azonosak lettek volna a qumráni közösséggel. Ugyanis ennek dualista, apokaliptikus várakozástól túlfűtött, világellenes beállítottsága szöges ellentéte a világigienlő jeruzsálemi államférfi felfogásának. Mason, Steve: *Essenes and Lurking Spartans in Josephus' Judean War*, 252–254.

kat, de messze alulmaradunk abban, hogy mindennapi életünket az ige tanításának rendeljük alá. A rendszeres imaélet tanulásában is példaként járhatnak előttünk, akiknek első szavuk az imádság volt az ébredés után. A személyes felelősség súlya pedig visszatérő kérdés a keresztyénség kegyességében. Kegyelemből, hit által van üdvösségünk, de ennek elfogadása mindannyiunk személyes felelőssége és lehetősége. Népegyházi kereteinkből tekintve talán túlzónak is tűnhet, ugyanakkor dicséretes is az esszénusok hároméves „katekizációja” és ünnepélyes, életre szóló fogadalomtétele.

Egy további érzékeny pont, amelyet az esszénusok figyelmes tanulmányozása érint, az az egyházfegyelem kérdése. E tekintetben az esszénusok talán közelebb jártak a genfi reformátor örökségéhez, mint mi magunk, Kálvin hitbeli örökösei.

Azonban nyilvánvalóan nem szabad kritikátlanul piedesztálra emelnünk az esszénusokat sem. Teológiájuk és kegyességük nem volt mentes a szélsőségektől és torzulásoktól. Erre példa a testi-lelki „tisztaságmániájuk”, amely az általuk tisztátalannak tartott kívülállóktól való és ítélkező elidegenedéshez vezetett, sőt még a közösségen belüli rétegződést is előidézte. Az ítélkező öniszűrés és a saját gondolkodásunk szerint tisztátalanok, idegenek megvetése a mai társadalmak és közösségek számára is destruktív és fragmentáló erők.

Az esszénus életmódra leginkább jellemző erős közösségi jelleg igencsak fontos impulzus lehet a mai individualizáló tendenciák közepette. Az esszénusok sok tekintetben a közösségi élet iskolapéldái. A vagyonszövetség, a munkamegosztás és az egymás iránt tanúsított szolgálatkésztség révén rendkívül jól gondoskodtak a betegekről és az idősekről. Ma úgy is mondhatnánk, hogy hatékony szociális ellátórendszerük volt. Tulajdonaik megosztása lehetővé tette, hogy a tárgyaktól és tartalékoktól mentesen szabadon utazhattak és költözhattak, mivel bárhol is tértek be egymáshoz, vendégszeretetük biztosította a szükségeseket.

Az étkezés mint közösségi cselekmény kihaló műfaj napjainkban. Sok esetben még az úrvacsorázást is egyéni hittapasztatatnak tekintjük.⁷¹ Az esszénusok ünnepi, közös étkezése egyrészt az úrvacsora közösségi jellegét erősítheti bennünk, másrészt pedig felhívja a figyelmet a családon vagy közösségen belüli együttélés jelentőségére.⁷² Az esszénusok egyszerű étkezése, illetve hogy csak annyit fogyasztottak, amennyire szükségük volt, és főként amit maguk megtermeltek, mai kérdésekkel is rezonál. Napjainkban is egyre többen próbálják felhívni a figyelmet a helyileg megtermelt termékek fogyasztására a hosszú, költséges és szenny-

⁷¹ Különösképpen a koronavírus-járvány kényszer szülte, „kiporciózott” úrvacsorai jegyei és a legkisebb köhögésre vagy orrfújásra is ingerülten gyanakvó magatartása még inkább a személyes kegyelmi élmény felé terelhetette sokak figyelmét.

⁷² Miroslav Volf is ezt tematizálja Lukács alapján. Ld. Croasmun, Matthew – Volf, Miroslav: *The Hunger for Home: Food and Meals in the Gospel of Luke*. Baylor University Press, Waco, TX 2022.

nyező ellátási láncokkal szemben. A manapság sokat idézett fenntarthatóság két őspillére már az esszénusok is megalapozták a helyi sajátosságok és lehetőségek kihasználásával és a pazarlás elkerülésével. Az elhízás szintén globális probléma, amelyben az esszénus mértékletesség tanulása és a fizikai munka testedzészerű gyakorlása is segítség lehet a megoldásra. Az egyszerű élelmiszer és egyszerű, hosszú élettartamú ruházat viselése a modern konzumerizmus és eldobó kultúra ellenszere lehet.

Az esszénusok odafigyelése a testi és lelki egészségükre, illetve a kettő szoros összetartozására a holisztikus gyógyászat előljárójának tekinthető. Még napjainkban is tanulnunk kell, hogy az embert szükséges gyógyítani a betegség kezelése helyett. A betegségek pszichoszomatikus háttere, a testi rendellenességek lelki vagy éppen kapcsolati okai egyre inkább a gyógyítás középpontjába kerültek a testi és lelki mivoltunk mesterként szétválasztása és a tüneti kezelés helyett. Nem utolsósorban meg kell említenünk azt a ma is megirigyelhető magas életkort, amelyet az esszénusok közül sokan megéltek, akár a száz évet is meghaladva. Az akkori életkörülmények között elérni ezt a kort arról tesz bizonyosságot, hogy valamit igazán jól tudtak és gyakoroltak. Josephus is csodálattal írja, hogy ennek talán az egyszerű és rendszerezett életük lehet a kulcsa. Ennek egyik mai üzenete az lehet számunkra, hogy a hosszú élet titka nem annyira a külső feltételekben és kényelemben rejlik, bár az egészséges, biztonságos környezet, orvosi ellátás és hasonló alapfeltételek elengedhetetlenek, hanem az egyszerűsége és rendszeressége épülő belső beállítottság és életmód lehet a meghatározó. Tehát az esszénusok életvitel és szokásai meglepően sok tekintetben ma is aktuálisak.

Azonban ezen a téren sem maradhatunk kritikátlanok. Az esszénus vagyonszövetség, a magántulajdon megszűnése nemcsak múltbeli kísértete volt keleti tömb társadalmainak, hanem – főként tőlünk Nyugatra – növekvő kísértés a marxizmus újraéledése. Márpedig a magántulajdonhoz való jog a demokrácia egyik alapelve, amely semmilyen utópisztikus elképzelésért nem adható fel. Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az esszénusok esetében a magántulajdon feladását, illetve köztulajdonná minősítését nem kényszerítették senkire, hanem teljességgel önkéntes döntés volt, amelynek a korabeli források szerint nem voltak nyertesei és kárvallottjai, hanem kivétel nélkül nyereségként élték meg a közösség tagjai. Sőt önkéntes vagyonszövetségük tette lehetővé, hogy minden szükségességgel rendelkezzenek, miközben semmit sem birtokoltak, vagy vittek magukkal utazásaik alkalmával.

Az esszénusok közösségképe és közösségi berendezkedése, noha a csoporton belül testvéri egymásrautaltságot feltételezett, több negatívummal is járt. Az egyén olyannyira alárendeltje volt a közösségnek, hogy saját személyiségüket, egyénisé-

güket is fel kellett áldozniuk az uniformizmus közösségi oltárán.⁷³ A biológiai családot szintén hátra kellett hagyniuk a „nagy családba” való belépésért. Zárt és elzárkózó közösségi életük azt is jelentette, hogy semmilyen formában nem vettek részt a politikában és a közéletben, feltételezhetően még azok az esszénusok sem, akik a városokban éltek. Számukra a közösség fogalmába senki más nem fért bele a szektához tartozó (teljes jogú) tagokon kívül.⁷⁴ Nemcsak hogy nem üzelhettek másokkal, de készek voltak inkább éhen halni, mintsem idegenektől bármit is elfogadni. Az idegenektől való elzárkózás vagy éppen az idegengyűlölet nem megengedhető egy egészséges társadalomban. A keresztyén misszió, a tanítványság és tanítvánnyá tétel pedig pontosan ott kezdődik, hogy az idegent is Isten gyermekének, felebarátnak, sőt testvérnek tekintjük. A keresztyén embernek és állampolgárnak pedig nemcsak joga, de felelőssége is aktívan részt venni a közéletben és annak megjobbításában.

Az esszénusok életfelfogásának jellemzői közül számunkra talán az a legnehezebben elfogadható, hogy egyik águk elvetette a házasságot, illetve hogy negatív képzeitek voltak a nőkről, akikben a hűtlenség, bajkeverés és az érzéki kísértés testesül meg.⁷⁵ Ennek ellensúlyozásaként megemlíthetjük, hogy az esszénusoknak is volt olyan ága, amely a házasságot és a gyermekáldást Istentől kapott ajándéknak és felelősségnek tekintette. Ugyanakkor az esszénusoknak az az erénye, hogy megvetették a testi élvezeteket és kényelmet, felhívhatja a figyelmünket korunk esztétizmusára és hedonizmusára, amelynek nemcsak erkölcsi, hanem globális, ökológiai következményei is igen súlyosak. A keresztyén embernek szabad és kell is élnie az Istentől kapott ajándékokkal, viszont ezt hálával és felelősségteljesen kell tennie.

⁷³ Ennek kifejeződései a közösségnek és a vezetőknek való feltétlen alárendelődés, a magántulajdonról való lemondás; külső jegye többek között az uniformisszerű öltözet. Newman, Hillel: *i. m.* 97.

⁷⁴ Természetesen az esszénusok saját népükön belüli elszigetelődését és az idegenekhez való viszonyulásukat a maga történelmi, vallási és társadalmi kontextusában kell értelmeznünk. A közelmúltban hasonló tendenciát ismerhetünk fel például az első világháborút követően elszakadt magyar közösségek életében is, ahol a túlélésért, a vallási és nemzeti önazonosság megőrzéséért „végváralakzatba” szerveződtek, bezárkóztak, és saját közösségükön belül erős kohéziót kovácsolva igyekeztek túlvészelní az ideiglenesnek remélt zavaros és szorongató időkben. A Hasmóneus-ellenállás visszaverése utáni zavaros időkben nem kevesebb volt az esszénusok célja, mint „igaz sarjadékként”, Isten szövetségéhez tartozókként megőrizni vallási és közösségi identitásukat, és ezért készek voltak bármit feláldozni.

⁷⁵ Josephus intenciója bizonyos mértékig érthetővé teszi a nőiesség megvetését és a férfiasság és férfi jellemvonások hangsúlyozását. Azonban itt nem a női nemnek és a nőnemű személyek megvetéséről van szó, hanem ezt a korabeli jellembrázolás kontextusában kell értelmeznünk, ahol a népi és egyéni jellemideált a férfiassággal társították.

Következtetés

Az esszénusok teológiája, kegyessége és nem utolsósorban életvitele sok tekintetben ma is aktuális, és didaktikai értékkel bír. Számos mai kérdésre és minket érintő válságra kaphatunk felvilágosító válaszokat e rég letűnt közösség örökségéből, de csak akkor, ha kellő belátással és kritikával kutatjuk őket, és szem előtt tartjuk, hogy egy rendkívüli történelmi korszakban élő közösségről van szó, amelyet kívülről szemlélő, sajátos motivációval rendelkező írók tollából, mintegy két évezred távlatából ismerhetünk meg, és elszánt kutatók munkája révén érthetünk meg, illetve engedhetünk közel magunkhoz.

Jelen dolgozat keretei túl szűknek bizonyultak arra, hogy az esszénusok életét részletekbe menően ismertessük, és a velük kapcsolatos vallástörténeti elméleteket összehasonlítsuk vagy felülbíráljuk. Azonban e néhány oldal talán elégséges arra, hogy bepillantást nyerjünk egy olyan közösség mindennapjaiba és életfelfogásába, amely Jézus Krisztussal és az apostolokkal egy időben járt Palesztina falvaiban és városaiban, s akiknek tanításukkal egybehangzó életmódja kis létszámuk ellenére is nagy megbecsülést szerzett. Az már csak ráadás, hogy a csupán említés szintjén meghúzott mai párhuzamok továbbgondolásában méltó beszélgetőpartnerre találunk a letűnt közösség örökségében.

Felhasznált irodalom

- Adorjáni Zoltán: *A terapeuták kontemplatív kegyessége*. Erdélyi Református Egyházkerület Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontja, Kolozsvár 2007.
- C. Plinius Secundus: *A természet históriája. Válogatott részek az I–VI. könyvekből. Csillagászati és földrajzi ismeretek az ókorban*. Válogatta, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Vágzy Kálmán. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1973.
- Croasmun, Matthew – Volf, Miroslav: *The Hunger for Home: Food and Meals in the Gospel of Luke*. Baylor University Press, Waco, TX 2022.
- Flavius Josephus: *A zsidók története*. Ford. Révay József. Renaissance kiadás. Budapest 1964.
- Gnilka, Joachim: Az esszénusok szent étkezései. In: Benyik György (szerk.): *Qumrán és az Újszövetség. Szegedi Biblikus Konferencia 1999*. JatePress, Szeged 2001, 37–43.
- Josephus Flavius: *A zsidó háború*. Ford. Révay József. Ötödik kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest 1964.
- Josephus Flavius: *A zsidók története*. Ford. Révay József. Európa Könyvkiadó, Budapest 1980, 340.
- Komoróczy Géza: *Kiáltó szó a pusztában. Aholt-tengeri tekercsek. I. Az első kéziratok*. Osiris Kiadó, Budapest 1998, 66–68.

- Mason, Steve: Essenes and Lurking Spartans in Josephus' *Judean War*: From Story to History. In: Rogers, Zuleika (ed.): *Making History. Josephus and Historical Method. Supplements to the Journal for the Study of Judaism*. Journal for the Study of Judaism Supplement Series 110. Brill, Leiden–Boston 2007, 219–261.
- Mason, Steve: *Josephus és az Újszövetség*. Ford. Szabadi István. Kálvin Kiadó, Budapest – Selye János Egyetem RTK, Komárom 2023.
- Newman, Hillel: *Proximity to Power and Jewish Sectarian Groups of the Ancient Period. A Review of Lifestyle, Values, and Halakbah in the Pharisees, Sadducees, Essenes, and Qumran*. The Brill Reference Library of Judaism. Vol. 25. Brill, Leiden–Boston 2006.
- Schürer, Emil: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B. C.–A. D. 135)*. Vol. II. Revised and edited by Geza Vermes, Fergus Millar and Matthew Black. Bloomsbury T&T Clark, London – New York 2014.
- Vermes Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*. Ford. Hajnal Piroska. Osiris Kiadó, Budapest 1998.

* * *

The Characteristics of the Ideal Life in the Judaism of the New Testament Era. The Theology, Piety and Way of Life of the Essenes

This study examines the ideal of life in Judaism of the New Testament period through the theology, piety, and way of life of the Essene community. Drawing on ancient sources, primarily the works of Josephus Flavius and Philo of Alexandria, it presents the Essenes' radical commitment to God, their reverence for the Law, and their strict communal order. The paper analyzes key elements of their religious practice, including concepts of purity, sacred communal meals, communal ownership of property, and the process of admission into the community. The study argues that, despite the community's small number and its highly closed character, the Essenes function in ancient representations as an expression of the Jewish ideal of character and life. In light of this, the study offers a critical assessment of the contemporary relevance of the Essene ideal of life, contributing valuable perspectives to current reflections on the good life.

Keywords: Essenes, Second Temple period, piety, ideal of life, communal life, purity, theology of life, flourishing life.